

KAPITALISMUS A SOCIÁLNÍ IDEJE (KAPITÁL, LIDSKÁ PRÁCE)

Nemůžeme dospět k úsudku o tom, jakého jednání je dnes v sociální oblasti třeba vzhledem k hlasité mluvě skutečností, jestliže nebudeme chtít nahlédnout do základních sil sociálního organismu. V podstatě předchozího výkladu je pokus o získání takové náhledu. Opatření, která se opírají jen o úsudek založený na úzkém okruhu pozorování, nemohou dnes vést k něčemu plodnému. Skutečnosti, jež vyrostly ze sociálního hnutí, zjevují poruchy v základech sociálního organismu, a to takové, které nejsou pouze na povrchu. Vzhledem k nim je nutné dospět i k náhledům, které pronikají až k základům.

Mluvíme-li dnes o kapitálu a o kapitalismu, poukazujeme na to, v čem proletářské lidstvo vidí příčiny svého útlaku. K plodnému úsudku o tom, jakým způsobem kapitál prospívá nebo překáží v oběhu sociálního organismu, můžeme však dojít jen tehdy, když si uvědomíme, jak kapitál vytvářejí a spotřebovávají individuální schopnosti lidí, tvoření práva a síly hospodářského života. — Jestliže mluvíme o lidské práci, pak poukazujeme na to, co tvoří spolu s přírodní základnou hospodářství a kapitálem hospodářské hodnoty a na čem si dělník uvědomuje své sociální postavení. Úsudek o tom, jak má být tato lidská práce postavena do sociálního organismu, aby nerušila v pracujícím člověku pocit lidské důstojnosti, si utvoříme tehdy, když vezmeme v úvahu vztah lidské práce k rozvoji lidských schopností na jedné straně a k

Á
Á
Á
ÁÁ

právnímu vědomí na straně druhé.

Člověk se dnes právem ptá, co se má udělat *nejdříve*, aby se učinilo požadavkům sociálního hnutí po právu. Ani toto nejbližší nelze však plodným způsobem vykonat, jestliže nevíme, jaký má mít vztah k základům zdravého sociálního organismu. A když to víme, pak nalez-

neme na místě, na něž jsme postaveni nebo na které se můžeme postavit, úkoly, které vyplynou ze skutečností. Proti tomu, abychom získali náhled, na něž tu poukazujeme, se staví do cesty to, co máte nepředpojatý úsudek a co během dlouhé doby přešlo z lidského chtění do sociálních zařízení. Člověk se do zařízení vžil tak, že si z nich tvořil názory o tom, co má od nich obdržet a co na nich změnit. V myšlenkách se člověk obrací ke skutečnostem, jež však má myšlenka ovládat. Dnes je ale nutné vidět, že úsudek přiměřený skutečnostem nelze získat jinak než návratem k *pramyšlenkám*, které jsou v základě všech sociálních zařízení.

Jestliže tu nejsou pravé zdroje, z nichž plynou síly těchto pramyšlenek stále znovu do sociálního organismu, pak zařízení nabývají form, které život nepodporují, ale jsou mu na překážku. V instinktivních impulsích lidí však žijí víceméně nevědomě pramyšlenky dále, i když plně vědomé myšlenky bloudí a vytvářejí nebo již vytvořily skutečnosti, jež brání životu. A tyto pramyšlenky, chaoticky se projevující v oněch skutečnostech, vystupují zřetelně nebo zahaleně v revolučních otřesech sociálního organismu. K těmto otřesům nedojde pouze tehdy, když je sociální organismus utvářen tak, že v něm může vždy existovat sklon k pozorování, v čem se odchylují zařízení od pramyšlenek a jak je možné působit proti těmto odchylkám dříve než nabudou osudné síly.

Za našich dnů se odchylky od stavu vyžadovaného pramyšlenkami ve velkém rozsahu lidského života zvětšily. A impulsy,

Á

Á

Á

Á

Á

~~~~~Á

nesené v lidských duších těmito myšlenkami, stojí jako hlasitá kritika skutečnosti nad tím, co se v posledních stoletích v sociálním organismu vytvořilo. Proto je třeba dobré vůle, aby se člověk energicky obrátil k pramyšlenkám a nezneuznával, jak je právě dnes škodlivé vyhánět tyto pramyšlenky z oblasti života jako nějaké «nepraktické» obecnosti. V životě a v požadavcích proletářského života žije kritika toho, co novější doba ze sociálního organismu udělala. Úkolem naší doby je

působit proti jednostranné kritice tím, že nalezneme z pramyšlenky směr, jímž je třeba řídit skutečnosti *vědomé*. Neboť uplynul již čas, v němž lidstvu stačilo pouze instinktivní řízení.

Jednou ze základních otázek současné kritiky je, jak skončit s útlakem proletářského lidstva, jež toto prožívá ze strany kapitalismu. Vlastník nebo správce kapitálu může postavit tělesnou práci druhých lidí do služby toho, co vyrábí a podniká. V sociálním vztahu, jenž vzniká ve spolupůsobení kapitálu a lidské pracovní síly, můžeme rozlišovat tři články: činnost podnikatele, která musí spočívat na lidských individuálních schopnostech osoby nebo skupiny osob; vztah podnikatele k dělníkovi, jenž musí být vztahem právním; výroba věci, která získá v oběhu hospodářského života hodnotu zboží. Činnost podnikatele může zasáhnout zdravým způsobem do sociálního organismu jen tehdy, když v jeho životě působí síly, jež umožňují, aby se individuální schopnosti člověka projevily co nejlepším způsobem. To se může stát jen tehdy, když je tu oblast sociálního organismu, jež, dává schopnému volnou iniciativu používat své schopnosti a která umožňuje posouzení ceny těchto schopností svobodným porozuměním pro ně.

Z toho je patrné, že sociální uplatnění člověka pomocí kapitálu patří do oblasti sociálního organismu, v němž o zákonodárství a správu pečuje duchovní život. Působí-li na toto uplatnění politický stát, pak musí nutně spolurozhodovat nedostatek pochopení pro individuální schopnosti. Neboť politický stát musí spočívat na tom a uvádět v činnost to, co existuje u všech lidí jako rovný životní požadavek. Ve své oblasti musí dovolit všem lidem, aby uplatnili svůj úsudek. Pro to, co má vykonat, nepřichází pochopení nebo nepochopení individuálních schopností v úvahu. Proto také to, co se v něm uskutečňuje, nemůže mít žádný vliv na činnost individuálních lidských schopností. Právě tak by neměla být určujícím činitelem pro uplatnění individuálních schopností, umožněné kapitálem, vyhlídka

na hospodářskou výhodu. Na tuto výhodu kladou mnozí posuzovatelé kapitalismu velký důraz. Domnívají se, že individuální schopnosti se mohou uplatnit jen podnětem výhody. Jako «praktici» se odvolávají na «nedokonalost» lidské přirozenosti, o jejíž znalosti jsou přesvědčeni. Ve společenském řádu, jenž vyvolal dnešní stav, dosáhla vyhlídka na hospodářskou výhodu nepochybně značného významu. Ale tato skutečnost je právě v nemalé míře příčinou poměrů, které dnes prožíváme. A tyto poměry nutí k vývoji jiného podnětu k uplatnění individuálních schopností. Tento podnět musí spočívat v *sociálním porozumění*, jež musí vyplývat ze zdravého duchovního života. Výchova, škola vyzbrojí člověka ze síly svobodného duchovního života impulsy, jež ho přivedou k tomu, aby silou svého porozumění uskutečňoval to, k čemu ho nutí jeho individuální schopnosti.

Takovýto názor nemusí být blouzněním. Blouznění přineslo jistě nesmírně mnoho zla v oblasti sociálního chtění, stejně jako v jiných oblastech. Jak vyplývá z předchozího, nespočívá názor zde vyložený na mylné víře, že «duch» může dělat zázraky, mluví-li o něm co možná nejvíce ti, kdož se domnívají, že ho mají; nýbrž vychází z pozorování svobodné spolupráce lidí v duchovní oblasti. Toto spolupůsobení dostává svou vlastní podstatou sociální ráz, jestliže se může vyvíjet jen *opravdu svobodně*,

Jen nesvobodný duchovní život nepřipouštěl dosud tento sociální ráz. Ve vedoucích třídách se utvářely duchovní síly tak, že jejich výkony se antisociálně uzavíraly uvnitř určitých kruhů lidstva. To, co se vytvářelo uvnitř těchto kruhů, mohlo být předáváno proletářskému lidstvu jen umělým způsobem. A toto lidstvo nemohlo čerpat z takového duchovního života žádnou duševně nosnou sílu, neboť se na něm *skutečně* nepodílelo. Zařízení pro «lidovou osvětu», «přibírání lidu» k uměleckým zážitkům a podobné věci nejsou ve skutečnosti žádnými prostředky k šíření duchovního statku v lidu, pokud si tento duchovní statek podrží charakter, jež přijal v novější době. Neboť «lid» v životě tohoto duchovního statku s nejnižším podílem své lidské bytosti nestojí. Je

mu pouze umožňováno, aby se z jistého vnějšího hlediska na něj díval. A to, co platí o duchovním životě v užším smyslu, má svůj význam i v oněch odvětvích duchovního působení, které vplývá na základě kapitálu do hospodářského života. Ve zdravém sociálním organismu nemá proletářsky dělník stát pouze u stroje a být ve styku jen s ním, zatímco pouze kapitalista zná osud vyrobeného zboží v oběhu hospodářského života. Dělník má být schopen vyvíjet s plnou účastí na věci představy, jak se podílí na sociálním životě tím, že pracuje na výrobě zboží. Podnikatel by měl pravidelně pořádat rozhovory, které by patřily k pracovnímu provozu jako práce sama, a v nichž by se rozvíjel společný okruh představ zahrnující zaměstnance i zaměstnavatele. Zdravé působení tohoto druhu poskytne dělníkovi pochopení toho, že správná činnost správce kapitálu sama podporuje sociální organismus a tím i dělníka, jenž je jeho článkem. Při takovémto zveřejnění svého podnikání, zaměřeném na svobodné pochopení, bude podnikatel podněcován k nezávadnému jednání.

Pouze ten, kdo nemá žádný smysl pro sociální účinek spojeného vnitřního prožívání nějaké věci ve společenství, bude považovat to, co tu bylo řečeno, za bezvýznamné. Kdo má takový smysl, nahlédne, jakou hospodářskou produktivitu podporuje, když vedení hospodářského života založené na kapitálu má své kořeny v oblasti duchovního života. Teprve když je tento předpoklad splněn, může zájem o kapitál pro zisk a jeho rozmnožování uvolnit místo věcnému zájmu o výrobu produktů a realizaci výkonů.

Dnešní socialističtí myslitelé usilují o společenskou správu prostředků výroby. To, co je v jejich snažení oprávněné, může být dosaženo tím, že tuto správu bude obstarávat svobodná duchovní oblast. Tím se znemožní hospodářský tlak, jenž vychází z kapitalisty a je pociťován jako nedůstojný člověka, když kapitalista rozvíjí svou činnost

ze sil hospodářského života. A nemůže přitom dojít k ochromení individuálních lidských schopností, jež by bylo nutným následkem, kdyby tyto schopnosti byly spravovány politickým státem.

Výnos kapitálové činnosti a individuálních lidských schopností by jako každý duchovní výkon mohl vyplynout jednak ze svobodné iniciativy činného člověka a jednak ze svobodného pochopení jiných lidí, kteří si jeho výkony žádají. Se svobodným náhledem činného člověka musí být v souladu výměr toho, co chce považovat za výnos svého výkonu - podle příprav, jež potřebuje k jeho provedení a podle nákladů, jež musí vynaložit apod. Jeho nároky budou uspokojeny jen tehdy, když se setká s pochopením pro své výkony.

Pomocí sociálních zařízení ve smyslu těchto výkladů se vytvoří půda pro skutečně svobodný smluvní vztah mezi tím, kdo práci vede, a tím, kdo ji vykonává. A tento vztah se bude týkat nejen výměny zboží (případně peněz) za pracovní sílu, nýbrž i stanovení podílu, jež má každá z obou osob, které společně zboží zhotovily.

To, co bylo na základě kapitálu vykonáno pro sociální organismus, *spočívá svou podstatou* na způsobu, jak do tohoto organismu zasahují individuální lidské schopnosti. Vývoj těchto schopností nemůže dostat přiměřený impuls ničím jiným než svobodným duchovním životem. I v sociálním organismu, který zapojuje tento vývoj do správy politického státu nebo do sil hospodářského života, bude skutečná produktivita kapitálových nákladů spočívat na svobodných individuálních silách, jež se prosadí ochromujícími zařízeními. Jenže vývoj by byl za těchto předpokladů nezdravým. Nebyl by to rozvoj individuálních schopností působících na základě kapitálu, jež vyvolal poměry, v nichž lidská práce musí být zbožím, nýbrž spoutání těchto sil politickým státním životem nebo oběhem hospodářského života. Nahlédnout to nepředpojatě je dnes předpokladem všeho, co se má stát v oblasti sociální organizace. Neboť novější doba zrodila pověru, že směrnice k ozdravení sociálního organismu mají vycházet z politického státu nebo hospodářského života. Bude-li se kráčet cestou, která přijala svůj směr z této pověry, pak se

budou vytvářet zařízení, jež nepovedou lidstvo k tomu, oč usiluje, nýbrž k neomezenému zvětšení všeho, co ho tísní a co by chtělo odvrátit.

O kapitalismu se začalo přemýšlet v době, kdy vyvolal v sociálním organismu chorobný proces. Tento proces se prožívá a vidí se, že je třeba proti němu pracovat. Musí se však vidět *více*. Je nutno si uvědomit, že nemoc má svůj původ v nasávání sil působících v kapitálu oběhem hospodářského života. Ve smyslu toho, co dnes začínají energicky vyžadovat vývojové síly lidstva, může působit pouze ten, kdo se neoddává iluzorní představě, jež spatřuje ve správě kapitálové činnosti osvobozeným duchovním životem projev «nepraktického idealismu*».

V současné době je ovšem člověk jen málo připraven na to, aby uváděl sociální ideu, která má řídit kapitalismus zdravým směrem, v bezprostřední souvislosti s duchovním životem. Navazuje se na to, co patří do okruhu hospodářského života. Vidí se, jak se v novější době stala výroba zboží velkoprovodem, který vedl k současné formě kapitalismu. Na místo této hospodářské formy by měla nastoupit forma družstevní, pracující pro vlastní potřebu výrobců. Protože je však snahou podržet hospodářství s moderními výrobními prostředky, požaduje se spojení podniků do jediného velkého družstva, v němž jak se soudí, každý vyrábí z pověření společenství, které nemůže vykořisťovat, protože by vykořisťovalo samo sebe. A protože se chce či musí navazovat na to, co existuje, vyhlíží se moderní stát, jenž se promění v jedno obsáhlé družstvo.

Přitom lidé nepozorují, že si slibují od takového družstva účinky, jež se mohou dostavit tím méně, čím větší je družstvo. Nezasadí-li se individuální lidské schopnosti do organismu družstva tak, jak je naznačeno v tomto výkladu, nemůže společná správa práce vést k ozdravení sociálního organismu.

Jestliže jsou dnes lidé málo nakloněni k nepředpojatému úsudku o zasahování duchovního života do sociálního organismu, pak to pochází z toho, že si zvykli představovat si duchovno pokud možno daleko od všeho materiálního a praktického. Není málo těch, kteří budou spatřovat něco groteskního v názoru zde vylíčeném, že se má v činnosti kapitálu v hospodářském životě projevovat účinek části duchovního života. Je možno si představit, že příslušník dosud vládnoucích tříd bude v charakteristice grotesknosti výkladu souhlasit se socialistickými mysliteli. Aby byl poznán význam tohoto zdánlivě groteskního názoru pro ozdravení sociálního organismu, bude třeba obrátit pohled na jisté myšlenkové proudy současné doby, které svým způsobem pocházejí z poctivých duševních impulsů, ale brání vzniku skutečně sociálního myšlení tam, kde nalézají přístup.

Tyto myšlenkové proudy se snaží víceméně nevědomě se vzdalovat tomu, co dává vnitřnímu prožívání pravdu průraznost. Usilují o pojetí života, o vnitřní život hledající duševní, myšlenkové, vědecké poznání do jisté míry v podobě ostrova v celkovém lidském životě. Nejsou pak schopny vybudovat most mezi tímto životem a tím, co člověka zapojuje do každodenního života. Lze vidět, jak mnoho dnešních lidí považuje do jisté míry za «vnitřně vznešené» přemýšlet o různých eticko-náboženských problémech s jistou, byť školskou abstraktností a v oblačných výšinách; je možno vidět, jak lidé přemýšlejí o způsobu, jak si člověk může osvojit ctnosti, jak se má chovat v lásce ke svým bližním, jak může být omilostněn «vnitřním životním obsahem». Zároveň lze však vidět i neschopnost umožnit přechod od toho, co lidé nazývají dobrým, láskyplným, blahovolným, poctivým a mravným, k tomu, co obklopuje člověka ve vnější skutečnosti, ve všedním životě jako působení kapitálu, odměňování práce, spotřeba, výroba, oběh zboží, úvěry, bankovníctví a bursa. Můžeme vidět, jak jsou i v myšlenkových zvyklostech lidí vedle sebe postaveny dva světové proudy. Jeden proud se chce držet jaksí v božsky-duchovních výšinách a nechce stavět most mezi duchovním impulsem a skutečností obyčejného jednání v životě. Druhý proud žije

bezmyšlenkovitě v každodennosti. Život je však něco jednotného. Může prospívat jen tehdy, když jeho hnací síly působí ze všeho života eticko-náboženského do každodenního všedního života, jenž se zdá mnohým lidem něčím méně vznešeným. Neboť jestliže se opomene postavit most mezi oběma oblastmi života, pak člověk propadá jak v náboženském, mravním životě, tak i v *sociálním myšlení* do pouhého blouznění, vzdáleného každodenní pravé skutečnosti, která se pak do jisté míry vymstívá. Pak člověk usiluje z určitého «duchovního» impulsu o všechny možné ideály, o všechno možné, co nazývá «dobrým», ale instinktům, které stojí proti těmto «ideálům» jako obyčejné, každodenní životní potřeby, které je třeba uspokojovat z národního hospodářství, se odevzdává bez «ducha». Nezná žádnou opravdovou cestu od pojmu duchovnosti k tomu, co se odehrává v každodenním životě. Tím dostává tento každodenní život podobu, která nemá nic společného s etickými impulsy ve vznešenějších, duševně-duchovních výšinách. Mstou každodennosti pak bude to, že se eticko-náboženský život utváří jako vnitřní životní lež člověka, protože se vzdaluje každodenní bezprostřední praxe, aniž to pozoruje.

Jak početní jsou dnes lidé, kteří ukazují z jisté eticko-náboženské ušlechtilosti nejlepší vůli k pravému soužití s bližními a chtěli by svým bližním prokazovat to nejlepší. Zapomínají však osvojit si citění, jež by to opravdu umožňovalo, protože si nemohou osvojit sociální myšlení projevující se v životní praxi.

Z okruhu těchto lidí pocházejí ti, kdož se v tomto historickém okamžiku, kdy se sociální otázky stávají tak naléhavými jako blouznivci, kteří se však považují za pravé životní praktiky, stavějí skutečné životní praxi na překážku. Můžeme slyšet od nich řeči jako tuto: Je třeba, aby se lidé pozvedli z materialismu, z vnějšího materiálního života, který nás přivedl do katastrofy světové války a do neštěstí a aby se

obrátili k duchovnímu pojetí života. Přitom, chtějí-li ukázat cesty člověka k duchovnosti, neúnavně citují osobnosti, jež byly v minulosti uctívány pro své myšlení obrácené k duchu. Můžeme prožívat, že někdo, kdo se pokouší poukazovat právě na to, co dnes musí duch tak nutně konat pro skutečný praktický život, pro denní chléb, je upozorňován, že v první řadě záleží na tom přivádět lidi opět k uznání ducha. V současné době však záleží na tom, aby se našly ze síly duchovního života směrnice pro ozdravení sociálního organismu. K tomu nestačí, aby se lidé zabývali duchem v jakémsi vedlejším proudu života. K tomu je třeba, aby byl každodenní život přiměřený duchu. Sklon vyhledávat tyto postranní proudy pro duchovní život přivedl dosud vládnoucí kruhy k tomu, že našly zalíbení v sociálních poměrech, které vyústily do dnešních skutečností.

V sociálním životě přítomnosti je úzce spojena správa kapitálu ve výrobě zboží a vlastnictví výrobních prostředků, tedy rovněž kapitálu. Přesto jsou však oba tyto vztahy člověka ke kapitálu zcela rozdílné vzhledem k jejich účinku v sociálním organismu. Je-li účelně využita, přináší správa, díky individuálním schopnostem, sociálnímu organismu hodnoty, o něž mají zájem všichni lidé, kteří k tomuto organismu patří. Ať zaujímá člověk jakékoli postavení v životě, má zájem na tom, aby se neztratilo nic, co plyne z těchto zdrojů lidské přirozenosti jako individuální schopnosti, jimiž se tvoří hodnoty, účelně sloužící lidskému životu. K vývoji těchto schopností může však docházet pouze tím, že jejich lidské nositelé je uplatňují z vlastní svobodné iniciativy. Každý člověk v sociálním organismu musí mít opravdový zájem na tom, aby celé kapitálové vlastnictví bylo spravováno tak, že zvláště nadaný jednatel nebo zvláště schopná skupina lidí disponuje kapitálem ze své vlastní iniciativy. Každý člověk, od duševního pracovníka až k řemeslně tvořícímu, chce-li sloužit nepředpojatě svému vlastnímu zájmu, musí říci: Chtěl bych, aby mohl dostatečně velký počet schopných osob nebo skupin zcela volně kapitálem nejen disponovat, nýbrž aby mohl z vlastní iniciativy kapitál získávat; neboť jen tyto osoby mohou mít úsudek o tom,

jak prostřednictvím kapitálu budou ze svých individuálních schopností vytvářet pro sociální organismus účelné hodnoty.

V rámci tohoto spisu není nutné vykládat, jak během vývoje lidstva vznikl v sociálním organismu v souvislosti s uplatněním lidských individuálních schopností soukromý majetek z jiných forem vlastnictví. Tento majetek se vyvíjel vlivem dělby práce v tomto organismu až dodnes. A zde má být řeč o současných poměrech a jejich dalším nutném vývoji.

Ať se soukromý majetek utvářel jakkoli, mocensky či dobovatelsky apod., je výsledkem sociálního tvoření vázaného na individuální lidské schopnosti. Přesto však zastávají dnes socialističtí myslitelé názor, že útlak způsobený soukromým majetkem lze odstranit jen jeho přeměnou ve společné vlastnictví. Přitom se klade otázka: Jak je možné zabránit soukromému vlastnictví výrobních prostředků v jeho vzniku, aby skončil útlak nemajetného obyvatelstva, jím způsobený? Kdo klade otázku takto, nevšímá si skutečnosti, že sociální organismus se ustavičně *vyvíjí, roste*. Vzhledem k tomuto růstu se nelze ptát, jak to nejlépe zařídit, aby toto zařízení pak zůstalo ve stavu, který byl poznán jako správný. Takto je možno přemýšlet o věci, která z jistého východiska působí nezměněně dále. To neplatí pro sociální organismus. Ten mění během svého života ustavičně to, co v něm vzniká. Chceme-li mu dát domněle nejlepší formu, v níž by měl pak zůstat, pak podkopáváme jeho životní podmínky.

Životní podmínkou sociálního organismu je, aby tomu, kdo může svými individuálními schopnostmi sloužit celku, se takováto možnost služby z vlastní svobodné iniciativy neodnímala. Tam, kde k této službě patří volná dispozice výrobními prostředky, by zabránění v této svobodné iniciativě škodilo obecným sociálním zájmům. Neměla by se tu uplatňovat obvyklá námitka, že podnikatel potřebuje

jako podnět ke své činnosti vyhlídku na zisk. Způsob myšlení, z něhož v této knize vyslovený názor o pokračujícím vývoji sociálních vztahů vyplývá, musí v osvobození duchovního života od politického a hospodářského celku spatřovat možnost, že takovýto podnět odpadá. Osvobozený duchovní život bude zcela nutně vyvíjet sociální porozumění sám ze sebe; a z tohoto porozumění budou vyplývat zcela jiné podněty než je naděje na hospodářskou výhodu. Nemůže však jít pouze o to, z jakých impulsů je soukromý majetek výrobních prostředků u lidí oblíben, nýbrž o to, zda životním podmínkám sociálního organismu odpovídá volná dispozice těmito prostředky nebo její řízení společenstvím. Přitom musíme mít stále na zřeteli, že pro současný sociální organismus nemůžeme brát v úvahu životní podmínky, pozorované u primitivních lidských společností, nýbrž pouze podmínky, jež odpovídají dnešnímu stupni vývoje lidstva.

Na tomto současném stupni *nemůže* plodné uplatnění individuálních schopností pomocí kapitálu vstupovat do oběhu hospodářského života bez volné dispozice tímto kapitálem. Tam, kde se má úspěšně vyrábět, musí být tato dispozice možná, *nikoli* proto, že přináší výhodu jednotlivci nebo skupině lidí, nýbrž protože celku může nejlépe posloužit, když je účelně nesena sociálním porozuměním.

Jako s obratností svých vlastních tělesných údů, tak je člověk do jisté míry spojen s tím, co sám nebo ve společenství s jinými vyrábí. Podvázání volné dispozice výrobními prostředky se rovná ochromení svobodného používání obratnosti vlastních tělesných údů.

Soukromý majetek však není ničím jiným než prostředníkem této volné dispozice. Pro sociální organismus nepřichází se zřetelem k vlastnictví v úvahu nic jiného, než že vlastník má *právo* disponovat majetkem ze své svobodné iniciativy. Je patrné, že v sociálním životě jsou spojeny dvě věci zcela rozdílného významu pro sociální organismus: *svobodná dispozice* kapitálovým základem sociální produkce a *právní vztah*, do něhož vstupuje disponující k jiným lidem tím, že

jeho dispozičním právem jsou druzí lidé vyloučeni ze svobodného uplatňování tohoto kapitálového základu.

K sociálním škodám nevede *původní* volná dispozice, nýbrž *trvání* práva na tuto dispozici, když přestaly podmínky, které účelně spojovaly s touto dispozicí individuální lidské schopnosti. Kdo zaměřuje svůj pohled na sociální organismus jako na něco, co se vyvíjí, roste, nemůže chápat špatně to, co je tu naznačeno. Bude se ptát na možnost, jak může být spravováno to, co na jedné straně slouží životu, tak aby to na druhé straně nepůsobilo škodlivě. To, co *žije*, nemůže být prospěšně zařízeno jinak než tím, že to, co vzniká ve vývoji, vede i k nevýhodě. A máme-li spolupracovat na tom, co se vyvíjí, jak je tomu pro člověka u sociálního organismu, pak úkol nespočívá v zabraňování vzniku nutného zařízení, abychom se vyhnuli škodám. Nebot tím se podkopává životní možnost sociálního organismu. Může jít pouze o to, aby se v pravém okamžiku zasáhlo, když by se účelné proměňovalo ve škodlivé.

Možnost volně disponovat kapitálovým základem z individuálních schopností musí existovat; vlastnické právo s tím spojené může být změněno v okamžiku, kdy se obrací v prostředek neoprávněné moci. V naší době máme zařízení, vyhovující zde naznačenému sociálnímu požadavku, částečně provedeno jen pro takzvané duchovní vlastnictví, které přechází v určitou dobu po smrti tvůrce do volného vlastnictví celé společnosti. Odpovídá to představám o podstatě lidského spoluzítí. I když je vytvoření čistě duchovní hodnoty úzce spojeno s individuálním nadáním jednotlivce, je tato hodnota zároveň výsledkem sociálního soužití a musí být do něj v pravém okamžiku převedena. Nejinak je tomu však s ostatním vlastnictvím. Skutečnost, že jednotlivec vyrábí s jeho pomocí ve službě celku, je možná jen za spolupůsobení tohoto celku. Dispoziční právo na vlastnictví nemůže být tedy spravováno odděleně od zájmů tohoto celku. Nemáme hledat prostředek, jak vlastnictví kapitálového základu vymýtit, avšak

prostředek, jak toto vlastnictví spravovat tak, aby sloužilo co nejlépe celku.

V trojčlenném sociálním organismu je možno takový prostředek nalézt. Lidé spojení v sociálním organismu působí jako celek prostřednictvím právního státu. Uplatnění individuálních schopností patří duchovní organizaci.

Jako nutnost trojčlennost sociálního organismu vyplývá z názoru, jenž má pochopení pro *skutečnost* a nedává se ovládat subjektivním míněním, teorií, přáním apod., tak je tomu i s otázkou vztahu individuálních lidských schopností ke kapitálovému základu hospodářského života a k vlastnictví tohoto kapitálového základu. Právní stát nebude bránit vzniku a správě soukromého vlastnictví kapitálu, pokud jsou individuální schopnosti spojeny s kapitálovým základem tak, že správa znamená službu pro celek sociálního organismu. A zůstane právním státem vzhledem k soukromému vlastnictví, nikdy jej nepřevzme sám do svého majetku, ale způsobí, aby v pravé chvíli přešel do dispozičního práva osoby nebo skupiny osob, které mohou opět vyvíjet v individuálních poměrech podmíněný vztah k vlastnictví. Sociálnímu organismu se tak bude sloužit ze dvou zcela odlišných východisek. Z demokratického základu právního státu, který má co činit s tím, co se dotýká stejným způsobem *všech lidí*, se bude bdít nad tím, aby vlastnické právo se během doby nestalo vlastnickým bezprávím. Tím, že tento stát sám vlastnictví nespravuje, nýbrž pečuje o převádění na individuální lidské schopnosti, budou tyto schopnosti mít možnost rozvíjet svou sílu ve prospěch celku sociálního organismu. Pokud se to bude jevit účelným, budou takovouto organizací vlastnická práva nebo dispozice s vlastnictvím setrvávat u osobního elementu. Lze si představit, že zástupci právního státu budou v různých dobách vydávat zcela různé zákony o převádění vlastnictví z jedné osoby nebo skupiny osob na jiné. Dnes, kdy se v širokých kruzích vyvinula velká nedůvěra ke všemu soukromému vlastnictví, pomýšlí se na radikální převedení soukromého

vlastnictví na vlastnictví společné. Půjde-li se na této cestě daleko, zjistí se, jak se tím podvazuje životní možnost sociálního organismu. Poučení zkušeností, nastoupí lidé později jinou cestu. Bylo by však nepochybně lépe, kdyby se již nyní přikročilo k zařízením, která by přinesla sociálnímu organismu ozdravení ve smyslu zde naznačeném. Pokud určitá osoba pro sebe nebo ve spojení se skupinou osob pokračuje ve výrobní činnosti, kterou zorganizovala s jistým kapitálovým základem, musí jí zůstat dispoziční právo nad kapitálem, který vznikl z počátečního kapitálu jako provozní zisk, je-li tento zisk používán k rozšiřování výrobního provozu. Od okamžiku, kdy tato osobnost přestane spravovat výrobu, má tento kapitál přejít na jinou osobu nebo skupinu osob k provozování výroby stejného druhu nebo jiné, sociálnímu organismu sloužící výroby. I kapitál, který vznikl z provozování výroby a není používán k jeho rozšiřování, se má od svého vzniku ubírat stejnou cestou. Za osobní majetek osobnosti vedoucí provoz má být považováno to, nač si činila nárok vzhledem ke své individuální schopnosti při převzetí výrobního provozu a který se jeví oprávněným proto, že obdržela kapitál při uplatnění své schopnosti z důvěry jiných lidí. Jestliže se kapitál činností této osobnosti zvětšil, pak přejde z tohoto zvětšení do jejího soukromého majetku tolik, aby rozmnožením původních příjmů odpovídalo rozmnožení kapitálu ve smyslu příjmu z úroků. - Kapitál, s nímž byla výroba uvedena do provozu, přejde podle vůle původních majitelů na nového správce se všemi převzatými povinnostmi nebo se jim vrátí, jestliže první správce nechce nebo nemůže provoz již obstarávat.

Při tomto zařízení máme co činit s právními převody. Dávat zákonná ustanovení, jak se takové převody mají provádět, přísluší právnímu státu, který bude muset nad prováděním bdít a spravovat je. Můžeme si představit, že v jednotlivostech budou ustanovení upravovat tento převod práv z právního vědomí v té či oné podobě. *Sk-*

tečností pnměřený způsob myšlení, zde předkládaný, nebude nikdy chtít něco jiného než ukázat *směr*, jímž se může řízení pohybovat. Půjde-li se s pochopením tímto směrem, nalezne se v jednotlivém konkrétním případě vždy něco účelného. Pro životní praxi musí být nalezeno to, co je správné, v příslušných poměrech a z ducha věci. Čím reálnější je myšlení, tím méně bude chtít určovat zákon a pravidla pro jednodivosti z předem vytyčených požadavků. — Na druhé straně právě z ducha myšlení bude rozhodným způsobem a s nutností to či ono vyplývat. Jedním takovým výsledkem je, že právní stát nebude nikdy smět svou správou právních převodů na sebe strhávat dispozici kapitálem. Bude se starat jen o to, aby se převod uskutečnil na osobu nebo skupinu osob, pro jejichž individuální schopnosti se tento převod jeví oprávněným. Za těchto předpokladů bude také zprvu zcela obecně platit ustanovení, že ten, kdo má z uvedených důvodů přistoupit k převodu kapitálu, může se ze svobodné volby rozhodnout o svém nástupnictví v jeho zhodnocení. Může zvolit osobu nebo skupinu osob nebo i převést dispoziční právo na nějakou korporaci duchovní organizace, neboť ten, kdo správou kapitálu prokázal sociálnímu organismu účelné služby, bude ze svých individuálních schopností a se sociálním porozuměním usuzovat i o dalším využití tohoto kapitálu. Sociálnímu organismu poslouží více, když bude stavět na tomto úsudku, než aby se ho vzdal a řízením byly pověřeny osoby, které nejsou s věcí bezprostředně spojeny.

Řízení tohoto druhu přichází v úvahu u kapitálu od jisté výše nahoru, jenž byl získán určitou osobou nebo skupinou osob výrobními prostředky (k nimž patří i pozemek a půda) a které se nestaly osobním vlastnictvím na základě nároků, vyplývajících původně z uplatnění individuálních schopností.

Zisky tohoto druhu a všechny úspory, dosažené výkonem vlastní práce, zůstávají v osobním vlastnictví nabyvatele až do jeho smrti nebo do doby pozdější či jeho potomků. Až do té doby bude muset ten, jemuž jsou svěřeny úspory k vytváření výrobních prostředků, platit úroky,

vyplývající z právního vědomí a stanovené právním státem. V sociálním řádu, spočívajícím na uvedených základech, může se provést dokonalé odloučení výnosů na základě pracovního výkonu s výrobními prostředky a na základě jmění vzniklého osobní (fyzickou i duchovní) prací. Toto odloučení odpovídá právnímu vědomí a zájmům sociálního celku. To, co někdo uspoří a jako úsporu dá k dispozici výrobnímu procesu, slouží obecným zájmům, neboť umožňuje vedení výroby individuálními lidskými schopnostmi. To, co vzniká rozmnožením kapitálu výrobními prostředky - po odečtení právoplatného úroku — vděčí za svůj vznik působení celého sociálního organismu a má proto k němu plynout uvedeným způsobem opět zpátky. Právní stát má vydávat jen ustanovení o tom, aby se převod příslušného kapitálu odehrával udaným způsobem. Nepřísluší mu však, aby rozhodoval, jaké materiální či duchovní produkci se převedený nebo uspořené kapitál dá k dispozici. To by vedlo k tyranii státu nad duchovní i materiální produkcí, jež se má řídit pro sociální organismus nejlépe individuálními lidskými schopnostmi. Pouze tomu, kdo sám nechce rozhodovat, na koho má být převeden kapitál jím získaný, bude ponecháno na vůli, aby dosadil pro dispoziční právo některou korporaci duchovní organizace.

I jmění získané úsporami přechází spolu s úrokovým výnosem po smrti nabyvatele nebo nějakou dobu po ní na duchovně či materiálně produkující osobu či skupinu osob - ale *pouze* na takovou, nikoli na neproduktivní osobu, u níž by se stalo rentou - ustanovenou majitelem v jeho poslední vůli. I v případě, že osoba či skupina osob nemůže být bezprostředně zvolena, připadá převod dispozičního práva na korporaci duchovní organizace. Jen když někdo sám žádnou dispozici neučiní, zastoupí ho stát a dá dispozici provést duchovní organizaci.

V takto řízeném sociálním řádu se učiní zadost zároveň svobodné iniciativě jednotlivých lidí i zájmům sociálního celku; ba, těmto zá-

jmům se poslouží nejlépe právě tím, že se do jejich služby postaví svobodná iniciativa jednotlivce. Kdo s důvěrou svěří svou práci vedení druhého člověka, bude při takovém řízení vědět, že to, co spolu s vedoucím vypracoval, bude nelepším možným způsobem prospěšné pro sociální organismus a tedy i pro dělníka samého. Sociální řád, jaký tu máme na mysli, vytvoří zdravému citění lidí odpovídající vztah mezi kapitálem v podobě dispozičních práv řízených právním vědomím a lidskou pracovní silou na jedné straně a cenami výrobků jimi docílených na straně druhé. - Možná, že v tom, co tu bylo vyloženo, nalezne mnohý nedokonalosti. Ty se jistě naleznou. Reálnému myšlení však nezáleží na vytvoření jednou provždy dokonalých «programů», nýbrž na tom, naznačit *směr*, v němž by se mělo prakticky pracovat. Vlastně jen jako příkladem měly blíže osvětlit naznačený směr zvláštní údaje, jež jsme tu předložili. Mohou být jistě lepší příklady, ale plodného cíle lze dosáhnout jen tehdy, když jsou podávány v naznačeném směru.

Oprávněné osobní nebo rodinné impulsy bude možno těmito zařízeními uvést v soulad s požadavky lidského celku. Jistě se bude poukazovat na velké pokušení převést majetek ještě za života na jednoho nebo více potomků a že tyto potomky lze představovat jako zdánlivě produkující, přitom jsou však ve srovnání s jinými neschopní a měli by se jimi nahradit. V organizaci ovládané naznačenými zařízeními bude však takové pokušení co nejmenší. Neboť právní stát potřebuje pouze žádat, aby majetek převáděný jedním členem rodiny na druhého připadl po jeho smrti za všech okolností korporaci duchovní organizace. Nebo se může jiným způsobem právně zabránit obcházení pravidla. Právní stát se bude starat jen o to, aby se tento převod uskutečnil; kdo má být vyhlédnut, aby nastoupil dědictví, mělo by stanovit zařízení, které vzniklo z duchovní organizace. Splněním těchto předpokladů se vyvine porozumění pro to, aby potomci byli výchovou a výukou vhodně připraveni pro sociální organismus a aby převod kapitálu na neproduktivní osoby nezpůsobil sociální škody. Člověk se skutečně sociálním chápáním nemá zájem o

to, aby jeho spojení s kapitálovým základem působilo dále u osob nebo skupin osob, jejichž individuální schopnosti takové spojení neopravňují.

Za pouhou utopii nebude považovat tyto výklady nikdo, kdo má smysl pro něco skutečně prakticky proveditelného. Neboť se ukazují na zařízení, která mohou vyrůst ze současných poměrů na každém místě života. Je třeba jen se rozhodnout, postupně se v právním státu zříkat správy duchovního života i hospodaření a nebránit se, když se skutečně děje to, co se dít má, tomu, že vznikají soukromé vzdělávací ústavy a že hospodářský život se staví na své vlastní základy. Není nutno odstraňovat ze dne na den státní školy a státní hospodářská zařízení; ale z mnoha malých počátků vyroste možnost postupného rušení státního školství a hospodářství. Především by však bylo třeba, aby se o šíření zde vyložených nebo podobných idejí staraly osobnosti, které jsou přesvědčeny o jejich správnosti. Naleznou-li tyto ideje pochopení, vytvoří se tím důvěra v možnost ozdravné proměny současných poměrů a jejich škod. Tato důvěra je však to jediné, z čeho může vzniknout skutečně zdravý vývoj. Neboť kdo má získat takovou důvěru, musí mít přehled o tom, jak mohou nová zařízení navazovat na to, co existuje. A zdá se být právě podstatou idejí, které jsou tu rozvíjeny, že nechce dospět k lepší budoucnosti ještě dalekosáhlejším rozrušením současných poměrů, k němuž již dochází, nýbrž že staví uskutečnění těchto idejí na tom, co již existuje, dále, a narušuje jen to, co je nezdravé. Vysvětlení, které o důvěru v tomto směru neusiluje, nedosáhne toho, co je nezbytné: dalšího vývoje, při němž hodnota statků, jež lidé dosud vyrobili, a schopností, které získali, nepřijde nazmar, nýbrž bude zachována. I zcela radikální myslitel může získat důvěru k nové sociální výstavbě při zachování převzatých hodnot, vidí-li ideje, které mohou vést ke skutečně zdravému vývoji. I on bude muset nahlédnout, že ať už dojde vlády kterékoli lidská třída,

neodstraní stávající zlo, nebudou-li její impulsy nesené idejemi, jež mohou sociální organismus ozdravět a učinit schopným života. Nevěřit, že by se při dostatečně velkém počtu lidí našlo i ve zmatcích dnešní doby pochopení pro tyto ideje, jestliže by k jejich rozšíření byla vyvinuta dostatečná energie, by znamenalo zoufat si nad citlivostí člověka pro to, co je zdravé a účelné. Tato otázka, zda se musí nad tím zoufat, by vůbec neměla být kladena, ale zato otázka zcela jiná: Co by se mělo učinit, aby se umožnilo co nejdůkladnější objasnění důvěryhodných idejí.

Proti účinnému šíření zde vyložených idejí budou stát myšlenkové návyky současného věku, které se s nimi nemohou vyrovnat ze dvou důvodů. Buď se bude nějakou formou namítat, že si nelze představit možnost roztržení jednotného sociálního života, protože jeho tři charakterizované větve spolu všude ve skutečnosti souvisejí. Nebo se zjistí, že i v jednotném státě může každý ze tří článků dosáhnout nutný samostatný význam a že vlastně se zdejší výkladem se předpokládá předivo idejí, které se nedotýkají skutečnosti. První námitka spočívá na tom, že se vychází z *neskutečného* myšlení, že se věří, že by lidé mohli vytvářet jednotu života ve společenství jen tehdy, když je tato jednotu do společenství vnesena nařízením. Od skutečnosti života se však vyžaduje opak. Jednota musí vzniknout jako *výsledek*; činnosti proudící z různých směrů musí *nakonec* vytvořit jednotu. Vývoj poslední doby probíhá proti *těto* idejí, jež odpovídá skutečnosti. Proto se to, co žilo v člověku, vzpíralo proti «řádu» vnášenému do života zvenčí a vedlo k současné sociální situaci. — Druhý předpoklad vychází z neschopnosti rozpoznat radikální rozdíl v působení tří článků sociálního života. Nevidí se, jak má člověk ke každému ze tří článků *zvláštní* vztah, jenž se může svébytně rozvinout jen tehdy, když pro něj ve skutečném životě existuje půda, na níž se tento vztah může utvářet odděleně od ostatních, aby mohl s nimi spolupůsobit. Fyzio-kratický názor v minulosti soudil: buď lidé udělají pravidla vlády nad hospodářským životem, které odporují jeho svobodnému rozvoji - pak jsou taková pravidla škodlivá. Nebo jdou *zákony* stejným • { rem jako

hospodářský život, je-li ponechán sám sobě - pak jsou tečná. Tento školský názor je překonán; jako myšlenkový návyk ještě všude straší a pustoší lidské hlavy. Sleduje-li své zákony, tak se soudí, že pak musí z této oblasti vyplývat t^{sec} , co je pro život nutné. Když je např. hospodářský život řízen t^{us} tím způsobem, že lidé cítí řízení jako uspokojivé, pak prý $\{ t^{us} \}$ i život právní a duchovní správně vyplývá z uspořádaného hospodářského podkladu. To však není možné. A pouze myšlení odci t^{us} skutečnosti může věřit, že to možné je. V oběhu hospodářského ~~oběhu~~ neexistuje *nic*, co by samo ze sebe dostávalo podnět k řízení t^{us} , co vyplývá vztahem člověka k člověku z právního vědomí. A chc~~li~~ uspořádat tento vztah z hospodářských podnětů, pak zapráh~~me~~ člověka s jeho prací a s jeho dispozicí pracovními prostředky do t^{us} hospodářského života. Stane se v hospodářském životě kolem, jež p~~robí~~ jako mechanismus. Hospodářský život má tendenci pohybovat ~~se~~ směrem, do něhož musí být zasahováno z druhé strany. Nedá se ~~čím~~ právní normy probíhající směrem, jež vytváří hospodářský ~~oběh~~ jsou dobré, ani že jsou škodlivé, když probíhají směrem opačným. ~~As~~ člověk bude vést v hospodářské oblasti důstojný život, v němž probíhá hospodářský život, je ustavičně ovlivňován právn~~ě~~ se týkají člověka jako člověka. Pouze tehdy, když individuální s~~oci~~osti vyrůstají na vlastní půdě, oddělené od hospodářského ~~žít~~ t^{us} dodávají mu stále znovu síly, které se z něho samého vytvoří~~í~~ t^{us} mohou, může se i hospodaření vyvíjet způsobem lidem prospěšným¹¹¹. Je pozoruhodné, že v oblasti čistě vnějšího života se snadno výhoda dělby práce. Nikdo si nemyslí, že by krejčí měl chovat k ~~právu~~ která by ho zásobovala mlékem. Ale pokud jde o obsáhlejší členění lidského života, jsou lidé přesvědčeni, že jednotný řád je to jediné prospěšné.

Je samozřejmé, že právě u sociálního ideového směru, jenž odpovídá skutečnému životu, musejí přicházet námitky ze všech stran. Skutečný život vytváří rozpory. A kdo myslí přiměřeně tomuto životu, musí chtít uskutečňovat zařízení, jejichž životní rozpory budou vyrovnávány jinými zařízeními. *Nesmí* si myslet, že zařízení, které se jeho myšlení jeví jako «ideálně dobré», se bude při uskutečňování utvářet bez rozporů. — Zcela oprávněným požadavkem současného socialismu je, aby zařízení, v nichž se vyrábí pro zisk jednodivce, byla nahrazena zařízeními, v nichž se vyrábí pro spotřebu všech. Avšak právě ten, kdo tento požadavek *úplně* uznává, nemůže se připojit k závěru tohoto socialismu: všechny výrobní prostředky mu musejí tedy přejít do společného vlastnictví. Bude spíše uznávat zcela jiný závěr: to, co se vyrábí soukromě na základě individuální zdatnosti, musí se tedy přivádět pravými cestami k celku. Hospodářský impuls novější doby směřoval k tomu, aby se množstvím vyrobených hodnot vytvářely příjmy; budoucnost musí usilovat o to, aby se prostřednictvím asociací našel z nutné spotřeby nejlepší způsob výroby a cesty od výrobce k spotřebiteli. Právní zařízení budou pečovat o to, aby výrobní provoz zůstal spojen s určitou osobou nebo skupinou osob, dokud je toto spojení z individuálních schopností těchto osob oprávněné. Místo *společného vlastnictví* výrobních prostředků nastoupí v sociálním organismu *oběh* těchto prostředků, jenž je přináší stále znovu k těm osobám, jejichž individuální schopnosti je mohou učinit co nejprospěšnější pro celou společnost. Tímto způsobem bude dočasně zjednáváno spojení mezi osobností a výrobními prostředky, které bylo dosud uskutečňováno soukromým vlastnictvím. Neboť vedoucí podniku i jeho podřízení vděčí výrobním prostředkům za to, že jim jejich schopnosti přinášejí příjmy přiměřené jejich nárokům. Neopomenou co nejvíce zdokonalovat výrobu, neboť její zvýšení jim sice nepřináší plný zisk, ale přece jen část výnosů. Ve smyslu uvedeného výkladu připadá zisk celku až do výše po odečtení úro

ku, jenž připadá výrobcí následkem zvýšení výroby. A vlastně již z ducha tohoto výkladu vyplývá, že když výroba klesá, tak se příjem výrobce zmenšuje stejnou měrou, jako když stoupá při rozšíření výroby. Vždy však bude příjem plynout z duchovního výkonu vedoucího, nikoli ze zisku spočívajícího na vztazích, které nemají svůj základ v duchovní práci podnikatele, nýbrž ve spolupůsobení sil společného života.

Je patrné, že uskutečněním sociálních idejí zde vyložených dostanou dnes existující zařízení zcela nový význam. Vlastnictví přestává být tím, čím dosud bylo. Nebude se vracet k překonané formě, jako by představovalo společné vlastnictví, nýbrž povede k něčemu zcela novému. Předměty vlastnictví se převedou do proudu sociálního života. Jednotlivec je nemůže spravovat ze svého soukromého zájmu ke škodě celku, ale ani celek je nemůže byrokraticky spravovat ke škodě jednotlivce, nýbrž přístup k nim nalezne vhodný jednotlivec, aby mohl jejich pomocí sloužit celku.

Uskutečněním těchto impulsů se může vyvinout smysl pro zájem celku; výroba se tak postaví na zdravý základ a sociální organismus uchrání před nebezpečím krizí. — Správa vztahující se k oběhu hospodářského života může pak vést k vyrovnávání, jež nutně vyplývá z tohoto oběhu. Kdyby např. nějaký podnik nebyl schopen zúročit svým věřitelům jejich pracovní úspory, může se, bude-li podnik přece jen uznán za potřebný, dodat to, co chybí, po svobodné dohodě se všemi zúčastněnými osobami z jiných hospodářských podniků. V sobě uzavřený hospodářský oběh, který dostává právní základ zvenčí a neustálý příliv individuálních lidských schopností, bude mít co činit jen s hospodařením. Bude tak podněcovat dělbu hodnot, která každému opatří to, co může oprávněně mít podle blahobytu celého společenství. Bude-li mít někdo zdánlivě více příjmů než druhý, pak je to proto, že ono «více» přichází k dobru celku vzhledem k jeho individuálním schopnostem.

Sociální organismus, který se utváří ve světle zde vyložených představ, bude upravovat dávky nutné pro právní život dohodou mezi ve-

doucímí činiteli právního a hospodářského života. A všechno, co je třeba k udržování duchovní organizace, budou jí ze svobodného porozumění poskytovat jednotlivé osoby, jež se podílejí na sociálním organismu. Tato duchovní organizace bude mít svůj zdravý základ v individuální iniciativě jednotlivců schopných k duchovní práci, která se uplatňuje ve svobodné konkurenci.

Nutné pochopení pro spravedlivou dělbu statků nalezne však správa právních záležitostí *jen* v sociálním organismu, jaký tu máme na mysli. Hospodářský organismus, který si nečiní nárok na práci lidí podle potřeb jednotlivých výrobních odvětví, ale který hospodaří s tím, co mu právo umožňuje, bude určovat hodnotu statků podle toho, co pro něj lidé vykonají. Nenechá lidi vykonávat to, co je určováno hodnotou, která vznikla nezávisle na lidském blahobytu a lidské důstojnosti. Práva takového organismu budou vyplývat z čistě lidských vztahů. Děti budou mít právo na výchovu; otec rodiny bude mít jako dělník vyšší příjem než jednotlivec. Ono «více» mu bude plynout prostřednictvím zařízení, která budou zakládána dohodou všech tří sociálních organizací. Tato zařízení mohou odpovídat právu na výchovu tím, že správa hospodářské organizace vyměří podle obecných hospodářských poměrů možnou výši příplatku pro výchovu a právní stát stanoví práva jednotlivce podle dobrozdání duchovní organizace. Je opět v povaze skutečnostního myšlení, že s tímto údajem se jen naznačuje *směr*, jímž se zařízení mohou vyvíjet. Je možné, že pro jednotlivosti se mohou ukázat správnými jinak utvářená zařízení. Ale toto «správné» bude možno nalézt cílevědomým spolupůsobením tří samostatných článků sociálního organismu. Na rozdíl od mnohého, co se pokládá v dnešní době za praktické, ale praktické to není, se pokouší myšlení použité v tomto výkladu nalézt to, co je skutečně praktické, totiž takové členění sociálního organismu, v němž budou lidé podněcovat to, co je sociálně účelné.

Jako děti mají právo na výchovu, tak zestárlým, invalidům, vdovám a

nemocným přísluší právo na živobytí, k němuž musí plynout kapitálová základna do oběhu sociálního organismu podobným způsobem jako uvedený kapitálový příspěvek na výchovu těch, kdož sami nejsou schopni práce. Podstatné při všem tom je, že stanovení příjmu toho, kdo nevydělává, nebude vycházet z hospodářského života, nýbrž naopak hospodářský život bude závislý na tom, co v tomto vztahu vyplývá z právního vědomí. Ti, kdož pracují v hospodářském organismu, budou mít z výkonu své práce o to méně, čím více musí odplývat pro ty, kdož nevydělávají. Ale toto «méně» budou nést všichni účastníci sociálního organismu stejnoměrně, dojdou-li zde zmíněné sociální impulsy svého uskutečnění. Právní stát, oddělený od hospodářského života, učiní to, co je obecnou záležitostí lidstva, výchova a živobytí lidí neschopných práce, také skutečně takovou záležitostí, neboť v oblasti právní organizace působí to, do čeho mohou mluvit *všichni dospělí lidé*.

Sociální organismus odpovídající naznačeným představám bude převádět do celku nadvýkon dosažený lidskými individuálními schopnostmi právě tak, jako bude z celku odnímat oprávněnou obživu pro menší výkon méně schopných. «Nadhodnota» nebude vytvářena pro neoprávněný požitok jednotlivce, nýbrž ke zvýšení toho, co může přivádět duševní a hmotné statky sociálnímu organismu a k péči o to, co vzniká uvnitř tohoto organismu, aniž mu může bezprostředně sloužit.

Kdo se kloní k názoru, že oddělení tří článků sociálního organismu má jen ideální hodnotu a že «samo sebou» vyplývá i u jednotně utvářeného státního organismu nebo u obsáhlého hospodářského společenství, spočívajícího na společném vlastnictví výrobních prostředků, měl by obrátit zřetel na zvláštní druh sociálních zařízení, která musí

vzniknout, bude-li trojčlennost uskutečněna. Státní správa např. už nebude mít právo uznávat peníze jako zákonné platidlo, nýbrž toto uznání bude spočívat na opatřeních, jež vycházejí ze správních útvarů hospodářské organizace. Neboť ve zdravém sociálním organismu nemohou být peníze ničím jiným než poukázkou na zboží, jež vyrobili druzí a které je možno z celku hospodářského života odebírat proto, že jsme odevzdali tomuto celku zboží, jež jsme vyrobili sami. Peněžním stykem se hospodářská oblast stává jednotným hospodářstvím. Prostřednictvím hospodářského života vyrábí každý pro každého. V hospodářské oblasti máme co činit jen s hodnotami zboží. I *výkony*, které vznikají z duchovní a státní organizace, přijímají charakter zboží. To, co učitel vykoná pro své žáky, je pro hospodářský oběh zbožím. Učiteli se platí jeho individuální schopnosti právě tak málo jako dělníkovi jeho pracovní síla. Oběma může být zapláceno jen to, co z nich vychází a v hospodářském oběhu se může stát zbožím. Jak má působit svobodná iniciativa a právo, aby vzniklo zboží, se nachází právě tak *mimo* hospodářský oběh, jako působení přírodních sil na výnos obilí v úrodném nebo neúrodném roce. Pro hospodářský oběh jsou duchovní organizace ve svých nárocích na hospodářský výnos, a rovněž stát, jednotlivými producenty zboží. To, co však produkují, není zbožím v jejich vlastní oblasti, nýbrž se jím stává teprve, když bylo přijato do hospodářského oběhu. Nehospodaří ve své vlastní oblasti; s tím, co vykonaly, hospodaří správa hospodářského organismu.

Cistě hospodářská hodnota zboží (nebo výkonu), pokud se vyjadřuje v penězích, které představují její protihodnotu, bude záviset na účelnosti, s jakou se upraví *správa hospodářství* v hospodářském organismu. Na směrnicích této správy bude záviset, do jaké míry se může vyvíjet hospodářská prospěšnost na duchovním a právním základě vytvořeném jinými články sociálního organismu. Peněžní hodnota zboží bude pak výrazem toho, že toto zboží je vyráběno v zařízeních hospodářského organismu v potřebném množství. Uskuteční-li se

předpoklady vyloučené v tomto spise, pak nebude v hospodářském organismu směrodatným impuls, hromadící bohatství jen množstvím výroby, nýbrž výroba se přizpůsobí potřebám ve vznikajících a nej-různějších způsobem se spojujících sdružení. Tím se bude zjednávat vztah mezi peněžní hodnotou a výrobními zařízeními v sociálním organismu, odpovídající těmto potřebám.*

Peníze budou ve zdravém sociálním organismu skutečně jen měřítkem hodnoty; neboť za každým penízem nebo bankovkou stojí výkon ve zboží, jímž mohl majitel peněz pouze k penězům přijít. Z povahy poměrů vznikne nutně opatření, jímž se oddejme penězům pro majitele jejich hodnota, jedyže peníze ztratí právě naznačený význam. Na taková zařízení jsme již poukázali. Vlastnictví peněz přechází po určité době vhodnou formou k celku. A aby peníze, které nepracují ve výrobním provozu, nebyly majiteli zadržovány obcházením směrnic hospodářské organizace, může se čas od času provést nová ražba nebo nový tisk. Z takovýchto vztahů bude ovšem také vyplývat, že příjem z úroku kapitálu se bude během let stále zmenšovat. Peníze se opotřebují, tak jako se opotřebovává zboží. Takovéto opatření ze strany státu bude však správné. «Úroky z úroků» nemohou být. Kdo spoří, má ovšem za sebou výkony, jež mu umožňují nárok na pozdější protihodnoty ve zboží, stejně jako přítomné výkony nárok na výměnu za současné protivýkony. Tyto nároky však mohou jít

* Jen díky správě sociálního organismu, která se takto uskuteční, dostaví se ve svobodném spolupůsobení tří článků sociálního organismu jako výsledek pro hospodářský život zdravý cenový vztah vyrobeného zboží. Musí tomu být tak, že každý pracující dostane za výrobek tolik protihodnoty, kolik je třeba k uspokojení všech jeho potřeb i potřeb osob k němu příslušejících, dokud znovu nevytvoří výrobek stejné práce. Takovýto vztah cen se nemůže stanovit **úředně**, nýbrž musí *vyplýnout jako rezultat* ze živého spolupůsobení asociací činných v sociálním organismu. Dostaví se však, když spolupůsobení spočívá na zdravém spolupůsobení tří organizačních článků. Musí vyplýnout se stejnou jistotou jako pevný most, vystavěný podle správných matematických a mechanických zákonů. Je možno přirozeně namítnout, že sociální život se neřídí stejnými zákony jako most. Tuto námitku však neučiní nikdo, kdo je schopen poznat, jak ve výkladu této knihy jsou myšleny *živí* a nikoliv matematické zákony, které jsou základem sociálního života.

jen až k určité hranici, neboť nároky pocházející z minulosti mohou být uspokojovány jen pracovními výkony v přítomnosti. Tyto nároky se nesmějí stát hospodářským mocenským prostředkem. Uskutečněním těchto předpokladů se postaví na zdravý základ *otázka měny*. Neboť ať se utváří forma peněz z jakýchkoli jiných poměrů, *měna* se stává rozumným zařízením celého hospodářského organismu díky jeho správě. Otázku měny nemůže uspokojivým způsobem nikdy řešit stát *pomocí zákonů*; současné státy ji mohou řešit jen tehdy, když se ze své strany řešení vzdají a přenechají nutná opatření hospodářskému organismu, od nich se oddělujícímu.

Mnoho se mluví o moderní dělbě práce, o jejím účinku jako o časové úspoře, dokonalosti zboží, výměně zboží apod.; málo se však dbá toho, jak ovlivňuje vztah jednotlivého člověka k jeho pracovnímu výkonu. Kdo pracuje v sociálním organismu zaměřeném na dělbu práce, nezískává vlastně nikdy svůj příjem sám, nýbrž prací *všech* účastníků sociálního organismu. Krejčí, který si zhotoví kabát pro vlastní potřebu, neuvádí tento kabát ve stejný vztah k sobě jako člověk v primitivních poměrech, který si všechno potřebné k životu musí obstarat sám. Zhotoví si kabát, aby mohl dělat šaty pro jiné a *hodnota* kabátu pro něho závisí *cele* na výkonech jiných lidí. Kabát je vlastně výrobním prostředkem. Mnohý řekne, že je to vlastně štěpení pojmů. Pohlédneme-li však na to, jak se v hospodářském oběhu tvoří *hodnota zboží*, přestane takový názor zastávat. Uvidí pak, že v hospodářském organismu založeném na dělbě práce nelze pracovat pro sebe. Je možno pracovat pouze pro druhé a druhé nechat pracovat pro sebe. Člověk nemůže pracovat pro sebe, právě tak jako nemůže sám sebe sníst. Je však možno vytvořit zařízení, jež podstatě dělby práce odporují. To se děje, když je výroba zaměřena pouze na to, aby předávala jednotlivci do vlastnictví to, co může vytvořit jako svůj výkon jen díky svému postavení v sociálním organismu. Dělna práce nutí sociální organismus k tomu, aby v něm jednotlivý člověk žil podle poměrů celého organismu; vylučuje *hospodářský* egoismus. Jestliže

tento egoismus přece jen existuje v podobě třídních privilegií, pak vzniká sociálně neudržitelný stav, který vede k otřesům sociálního organismu. V těchto poměrech žijeme v současné době. Jsou mnozí, kteří si nic neslibují od požadavku, aby se právní poměry a další řídily tvořením dělby práce bez egoismu. Ti nechť pak vyvodí důsledky ze svých předpokladů, totiž že se nemůže nic dělat, že sociální hnutí nemůže k ničemu vést. Nedáme-li po právu *skutečnosti*, pak ovšem nemůžeme ve vztahu k tomuto hnutí vykonat nic prospěšného.

Způsob myšlení, v němž byl výklad zde předložený napsán, chce zařídít to, co má člověk v sociálním organismu činit podle toho, co vyplývá ze životních podmínek tohoto organismu.

Kdo tvoří své pojmy jen podle navykých zařízení, bude se obávat, když uslyší, že by se vztah zaměstnavatele a dělníka měl odloučit od hospodářského organismu. Neboť bude věřit, že toto odloučení nutně povede k znehodnocení peněz a k návratu k primitivním hospodářským poměrům. (Ve svém spise «Po potopě» vyslovuje Dr. Rathe- nau tento názor, který se zdá být z *jeho* hlediska oprávněný.) Avšak tomuto nebezpečí se čelí trojčleností sociálního organismu. Osamo- statnělý hospodářský organismus cele odlučuje spolu s právním organismem peněžní vztahy od právně založených vztahů pracovních. Právní vztahy nebudou ovlivňovat peněžní vztahy bezprostředně, neboť peněžní vztahy jsou výsledkem správy hospodářského organismu. Právní vztah mezi zaměstnavatelem a dělníkem nebude možno vyjadřovat jednostranně peněžní hodnotou, neboť tato hodnota je po odstranění mzdy, jež představuje směnný vztah zboží a pracovní síly, pouze měřítkem vzájemné hodnoty zboží (a výkonů). - Z účinků, jež má trojčlenost pro sociální organismus, musíme dospět k přesvědčení, že povedou k zařízením, která v dosavadních státních formách neexistují.

A uvnitř těchto zařízení bude možno vymýtit to, co se dnes pociťuje jako *třídní boj*. Neboť tento boj spočívá na zapojení pracovní mzdy do hospodářského oběhu. Tento spis představuje formu sociálního organismu, kde se pojmu *pracovní mzdy* dostává stejného přetvoření jako starému pojmu *vlastnictví*. Avšak tímto přetvořením vzniká životaschopná sociální souvislost lidí. - Jen povrchní soud může tvrdit, že uskutečněním toho, co je tu vyloženo, se nedocílí nic jiného, než že pracovní mzda se změní ve mzdu od kusu. K tomuto soudu může vést jen jednostranný názor. Jako správný se tu však nelíčí tento jednostranný názor, nýbrž zřetel se obrací na nahrazení mzdového vztahu smluvním podílovým vztahem mezi zaměstnavatelem a dělníkem, s ohledem na jejich společný výkon, ve *spojení celým zařízením sociálního organismu*. Ten, komu se jeví část výnosu z výkonu, připadající dělníkovi jako «mzda od kusu» si neuvědomuje, že *tato* «mzda od kusu» (která však vlastně není žádnou mzdou), se projevuje v *hodnotě* výkonu tak, že přivádí společenské postavení dělníka k jiným členům sociálního organismu do zcela jiného vztahu, než je ten, který vznikl z hospodářsky jednostranně podmíněné třídní nadvlády. Tím je uspokojován požadavek vymýcení třídního boje. A kdo přiznává k názoru rozšířenému jmenovitě v socialistických kruzích, že *vývoj* sám musí přinést řešení sociální otázky a že se nemohou pronášet názory, jež by se měly uskutečňovat, tomu se musí odpovědět: Vývoj jistě přinese to, co je nutné, ale v sociálním organismu jsou ideové impulsy člověka *skutečnými*. A až čas poněkud pokročí, a *uskuteční* se to, co je dnes pouze myšleno, pak bude toto uskutečněné právě součástí vývoje. A ti, kteří si cení «pouze vývoje* a nikoli toho, co přinášejí plodné ideje, musejí počkat se svým úsudkem až do doby, kdy to, co je dnes myšleno, se stane vývojem. Pak ovšem bude příliš *pozdě* k vykonání určitých věcí, které již vyžadují dnešní skutečnosti. V sociálním organismu není možné pozorovat vývoj tak *objektivně* jako v přírodě. Vývoj musí být *vyvolán*. Proto je pro zdravé sociální myšlení osudným,

že se dnes setkáváme s názory, které chtějí «dokazovat» to, co je sociálně nutné, jako se «dokazuje» v přírodní vědě. «Důkaz» v sociálním pojetí života může vyplynout jen tomu, kdo do svého nazírání přijímá nejen to, co *existuje*, nýbrž i to, co je v lidských impulsech - často nepozorováno - jako zárodek a chce se uskutečňovat.

Jeden z účinků, jimiž trojčlennost sociálního organismu prokáže své zdůvodnění v podstatě lidského společenského života, je odloučení činnosti soudní od státních zařízení. Těmto zařízením bude příslušet ustanovení práva mezi lidmi nebo lidskými skupinami. Avšak soudní nálezy samy spočívají v zařízeních, která jsou tvořena duchovní organizací. Tento soudní nález je velkou měrou závislý na možnosti, aby soudce měl smysl a pochopení pro individuální situaci souzeného. Tento smysl a toto pochopení tu budou jen tehdy, když tatáž pouta důvěry, jimiž se lidé cítí být přitahováni k zařízením duchovní organizace, budou směrodatná i pro ustavení soudů. Je možné, že správa duchovní organizace dosadí soudce, které lze brát z nejrůznějších druhů duchovních povolání a kteří se po určité době opět vrátí ke svému zaměstnání. V jistých mezích má pak každý člověk možnost zvolit si mezi soudci dosazenými na pět nebo deset let osobnost, k níž má tolik důvěry, že od ní v této době, když k tomu dojde, přijme rozhodnutí v soukromém nebo trestněprávním případě. V okruhu bydliště každého člověka bude pak vždy tolik soudců, že tato volba bude mít význam. Žalobce se pak vždy obrátí na soudce, který přísluší k obžalovanému. - Uvažme, jak pronikavý význam by mělo takové zařízení v krajích Rakousko-Uherska. V jazykově smíšených oblastech by si příslušník každé národnosti mohl zvolit soudce ze svého národa. Kdo zná rakouské poměry, může i vědět, k jakému vyrovnání v životě národností by takové zařízení mohlo přispět. Kromě národností jsou však široké oblasti, pro jejichž rozvoj může toto zařízení prospěšně působit. — Pro bližší znalost zákona budou stát

soudcům a soudním dvorům, jež byly dosazeny uvedeným způsobem, úředníci, jejichž volba se bude provádět rovněž správou duchovního organismu, kteří však sami soudit nebudou. Právě tak se budou z této správy tvořit apelační soudy. Bude podstatou tohoto života, jenž se odehrává při uskutečňování těchto předpokladů, že soudce stojí blízko životním zvyklostem a způsobům cítění lidí souzených a že jeho život mimo soudcovský úřad, jež bude zastávat jen po určitou dobu, bude důvěrně obeznámen se životním okruhem souzených lidí. Jako zdravý sociální organismus bude ve svých zařízeních všude přitahovat sociální porozumění všech osob podílejících se na jeho životě, tak tomu bude i u soudcovské činnosti. Vykonání rozsudku přísluší právnímu státu.

Zařízení, nutná při uskutečňování tohoto výkladu pro jiné životní oblasti než jsou výše uvedené, nemusí tu být zatím líčena. Toto líčení by samozřejmě zaujalo neomezené místo.

Jednotlivá životní zařízení zde popsaná ukázala, že způsobu myšlení, z něhož vyplývají, nejde o obnovu tří stavů, zemědělského, branného a učitelského, jak by se mohl někdo domnívat a jak se skutečně domníval, když jsem tu a tam něco ústně přednesl. Usiluje se o opak tohoto stavovského členění. Lidé se nebudou *sociálně* členit na třídy nebo stavy, nýbrž sociální organismus sám bude učleněn. Právě tím však bude člověk opravdu člověkem. Neboť členění zapustí svým životem kořeny v každém ze tří článků. V článku sociálního organismu, s nímž je člověk spojen svým povoláním, bude stát s věčným zájmem; a k ostatním bude mít živé vztahy, neboť jejich zařízení budou takové vztahy vyžadovat. Trojčlenný bude sociální, od člověka oddělený a jeho životní půdu tvořící organismus; pojítkem tří článků bude každý člověk jako takový.

Rudolf Steiner